

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

SHARQ MASH'ALI

Jurnal veb-sayti:

<https://orientalstudies.uz/index.php/ot>

SHARQ MASH'ALI

ZAMONAVIY XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA XIToyNING O'RNI

*Habibullo Sadibaqosev**Siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b dotsent**O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi**Toshkent, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Xitoy, xalqaro munosabatlar, global kuch, global iqtisodiyot, tashqi siyosat, mintaqaviy ta'sir, global ta'sir, "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi, geosiyosat, iqtisodiy hamkorlik.

Annotatsiya: Ushbu maqola Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi rolini o'rganib, uning rivojlanayotgan tashqi siyosati, iqtisodiy ta'siri va strategik majburiyatlariga e'tibor qaratadi. Xitoyning global kuch sifatida tez yuksalishi bilan uning xalqaro tizimga ta'siri tobora kuchayib bormoqda. Tadqiqotda Xitoyning tashqi siyosiy maqsadlari va uning asosiy xalqaro tashkilotlar va ko'p tomonlama platformalardagi o'rni chuqur tahlil qilinadi. Bundan tashqari, u Xitoyning kengayib borayotgan iqtisodiyoti, xususan, "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi kabi tashabbuslar va uning iqtisodiy ta'sirining global tartib uchun ta'sirini o'rganadi. Maqolada, shuningdek, Xitoyning strategik majburiyatlari, jumladan, uning harbiy modernizatsiya sa'y-harakatlari, hududiy nizolar va mintaqaviy xavfsizlik dinamikasi ko'rib chiqiladi. Xitoy tashqi siyosatining o'zgaruvchan tabiati, birinchi navbatda, mintaqaviy yo'nalishdan yanada qat'iy global pozitsiyaga qadar, ushbu tadqiqotda asosiy tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi. Tahlil shuningdek, Xitoyning iqlim o'zgarishi, xalqaro rivojlanish va global boshqaruv kabi transmilliy muammolarni hal qilishdagi rolini ham ko'rib chiqadi. Umuman olganda, tadqiqot Xitoyning zamonaviy xalqaro tizimdagi rolining ko'p qirrali mohiyatini va uning global barqarorlik va tartib uchun oqibatlarini yoritib beradi. Xitoyning diplomatik, iqtisodiy va strategik faoliyatini o'rganib, ushbu maqola 21-asrda xalqaro munosabatlarning rivojlanayotgan dinamikasini chuqurroq tushunishga yordam beradi va Xitoyning o'sib borayotgan ta'siri bilan bog'liq potensial imkoniyatlar va muammolar haqida tushuncha beradi.

THE PLACE OF CHINA IN THE MODERN SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS

Habibullo Sadibaqosev

*Doctor of Philosophy (PhD) in Political Science, Acting Associate Professor
International Islamic Academy of Uzbekistan
Tashkent, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: China, international relations, superpower, global economy, foreign policy, regional influence, global influence, Belt and Road Initiative, geopolitics, economic cooperation.

Abstract: This article explores the role of China in the system of modern international relations, focusing on its evolving foreign policy, economic influence, and strategic engagements. With the rapid rise of China as a global power, its impact on the international system has become increasingly significant. The study provides an in-depth analysis of China's foreign policy objectives and its position in key international organizations and multilateral platforms. Furthermore, it examines China's expanding economic footprint, particularly through initiatives such as the Belt and Road Initiative, and the implications of its economic outreach for the global order. The article also delves into the strategic engagements of China, including its military modernization efforts, territorial disputes, and regional security dynamics. The evolving nature of China's foreign policy, from a primarily regional focus to a more assertive global posture, is a key area of investigation in this study. The analysis also considers China's role in addressing transnational challenges such as climate change, international development, and global governance. Overall, the research sheds light on the multifaceted nature of China's role in the modern international system and its implications for global stability and order. By examining China's diplomatic, economic, and strategic activities, this article contributes to a deeper understanding of the evolving dynamics of international relations in the 21st century and provides insights into the potential opportunities and challenges presented by China's growing influence.

МЕСТО КИТАЯ В СОВРЕМЕННОЙ СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Хабибулло Садибақосева

*Доктор философии по политическим наукам (PhD), и.о. доцента
Международная исламская академия Узбекистана
Ташкент, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Китай, международные отношения, сверхдержава, глобальная экономика, внешняя

Аннотация: В этой статье исследуется роль Китая в системе современных международных отношений, уделяя особое внимание его развивающейся внешней политике, экономическому влиянию и стратегическим

политика, региональное влияние, глобальное влияние, инициатива «Пояс и путь», геополитика, экономическое сотрудничество.

обязательствам. С быстрым ростом Китая как мировой державы его влияние на международную систему становится все более значительным. Исследование представляет собой углубленный анализ внешнеполитических целей Китая и его позиции в ключевых международных организациях и многосторонних платформах. Кроме того, в нем рассматривается расширяющееся экономическое влияние Китая, особенно посредством таких инициатив, как инициатива «Пояс и путь», а также последствия его экономического влияния на мировой порядок. В статье также рассматриваются стратегические обязательства Китая, включая его усилия по военной модернизации, территориальные споры и динамику региональной безопасности. Меняющийся характер внешней политики Китая, от преимущественно региональной направленности к более агрессивной глобальной позиции, является ключевой областью исследования в этом исследовании. В анализе также рассматривается роль Китая в решении транснациональных проблем, таких как изменение климата, международное развитие и глобальное управление. В целом, исследование проливает свет на многогранный характер роли Китая в современной международной системе и ее влияние на глобальную стабильность и порядок. Рассматривая дипломатическую, экономическую и стратегическую деятельность Китая, эта статья способствует более глубокому пониманию развивающейся динамики международных отношений в 21 веке и дает представление о потенциальных возможностях и проблемах, связанных с растущим влиянием Китая.

KIRISH

Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi roli so'nggi o'n yilliklarda global siyosiy, iqtisodiy va xavfsizlik landshaftlarini o'zgartirib, sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Dunyoning eng ko'p aholisi va ikkinchi yirik iqtisodiyoti bo'lgan Xitoyning xalqaro sahnaga ta'siri ortib borayotgani akademik, diplomatik va strategik nutqning asosiy nuqtasiga aylandi. Ushbu maqola Xitoyning zamonaviy xalqaro tizimdagi ko'p qirrali rolini har tomonlama tahlil qilishga, uning tashqi siyosiy maqsadlari, iqtisodiy aloqalari va strategik manyovrlarini o'rganishga va global boshqaruv va tartib uchun oqibatlarini baholashga intiladi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi Xitoyning global kuch sifatidagi misli ko'rilmagan yuksalishi va uning mavjud xalqaro tuzumga ta'sirini kengaytirishning keng qamrovli oqibatlari bilan ta'kidlanadi. O'zining ulkan iqtisodiy tashabbuslari, qat'iy diplomatik pozitsiyasi va o'sib borayotgan harbiy salohiyati bilan Xitoy xalqaro munosabatlar dinamikasini shakllantirishda asosiy o'yinchi sifatida namoyon bo'ldi. Xitoyning global ishtirokining motivlari, strategiyalari va oqibatlarini tushunish siyosatchilar, olimlar va amaliyotchilar uchun tobora o'zaro bog'langan va o'zaro bog'liq bo'lgan dunyoning murakkabliklarini boshqarishda juda muhimdir.

Bundan tashqari, Xitoyning xalqaro munosabatlardagi rolining o'zgaruvchan tabiati jahon hamjamiyatiga ham imkoniyatlar, ham muammolar tug'diradi. Bir tomondan, Xitoyning iqtisodiy o'sish va rivojlanish tashabbuslari, xususan, infratuzilmaga investitsiyalar, savdo

shirikliklari va rivojlanishga yordam berish orqali mintaqaviy va global farovonlikni oshirish salohiyatiga ega. Boshqa tomondan, Xitoyning hududiy nizolar, strategik raqobatdagi qat'iyatliliigi va inson huquqlari, global boshqaruv va xavfsizlik kabi masalalar bo'yicha turlicha qarashlari uning yuksalishining global barqarorlik va mavjud liberal xalqaro tartib uchun oqibatlarini haqida xavotirlarni kuchaytirdi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqola Xitoyning zamonaviy xalqaro tizimdagi o'rnini haqida nozik tushuncha berish, uning tashqi siyosatining omillari, uning iqtisodiy ta'siri va mintaqaviy va global aloqalarida rivojlanayotgan strategik dinamika haqida tushuncha berishga qaratilgan. Xitoyning xalqaro xulq-atvorining nozik tomonlarini o'rganish orqali ushbu tadqiqot Xitoyning yuksalishining global oqibatlarini chuqurroq tushunishga hissa qo'shish, shuningdek, diplomatiya, savdo, xavfsizlik va global sohalarida siyosiy munozaralar va strategik qarorlar qabul qilish haqida ma'lumot berishga intiladi.

TADQIQOTNING USULLARI

Ushbu ilmiy maqola Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi rolini tahlil qilish uchun sifatli metodologiyadan foydalanadi. Tadqiqot Xitoyning global miqyosdagi iqtisodiy, harbiy va diplomatik faoliyatini har tomonlama baholash uchun adabiyotlar tahlili, amaliy tadqiqotlar va empirik ma'lumotlarning kombinatsiyasidan foydalanadi. Ilmiy maqolalar, hisobotlar va hukumat nashrlarini o'z ichiga olgan asosiy va ikkilamchi manbalarga ushbu tadqiqot uchun tegishli ma'lumotlarni to'plash uchun kirish mumkin.

NATIJALAR

Xitoy ming yillar davomida o'z ichiga olgan uzoq va murakkab xalqaro munosabatlar tarixiga ega. Qadimgi sivilizatsiya sifatida paydo bo'lgan dastlabki davrdan tortib to global qudratli davlat sifatidagi hozirgi mavqeigacha Xitoyning xalqaro munosabatlardagi tarixiy roli ham ta'sirchan, ham dinamik bo'lgan.

Xitoyning xalqaro munosabatlarga qo'shilishining dastlabki holatlaridan biri Xan sulolasi davriga (miloddan avvalgi 206-yil va milodiy 220-yillar) to'g'ri keladi. Bu davrda Xitoyning Yaqin Sharq va Yevropa bilan bog'lovchi Ipak yo'li tashkil etildi.¹ Ushbu qadimiy savdo yo'li bo'ylab tijorat rivojlanib, qo'shni mintaqalar bilan madaniy almashinuv va diplomatik aloqalar o'rnatish imkonini berdi. Bu davrda Xitoyning iqtisodiy va texnologik taraqqiyoti uning xalqaro munosabatlardagi ta'sirining kuchayishiga yordam berdi.

Biroq, Xitoy Tang sulolasi davrida (milodiy 618-907-yillar) xalqaro munosabatlarda faolroq rol o'ynadi.² Tang sulolasi imperator Tayzong davrida o'z hududini O'rta Osiyoga kengaytirib, mintaqada siyosiy va iqtisodiy hukmronlikni o'rnatdi. Bu kengayish nafaqat savdosiqtini osonlashtirdi, balki Xitoy madaniyati va buddizmning tarqalishiga yordam berdi.

13-asrda mo'g'ullarning Xitoyni bosib olishi mamlakat xalqaro munosabatlarida yana bir muhim voqea bo'ldi. Chingizxon boshchiligida mo'g'ullar Yuan sulolasini (milodiy 1271-1368-yillar) o'rnatdilar va Xitoyda qariyb bir asr hukmronlik qildilar.³ Mo'g'ullarning ulkan hududlarni egallashi xalqaro savdoni osonlashtirdi, chunki ular Ipak yo'li bo'ylab savdo va aloqani rivojlantirishga qaratilgan siyosatni amalga oshirdilar. Shunisi e'tiborga loyiqki,

¹ Ringmar, E. (2019). *History of International Relations: A Non-European Perspective*. Cambridge, UK: Open Book Publishers.

² Fong, Adam C. (2014). "‘Together They Might Make Trouble’: Cross-Cultural Interactions in Tang Dynasty Guangzhou, 618-907 C.E." *JSTOR: Journal of World History*, vol. 25, no. 4, 2014, pp. 475–492. Retrieved from: <http://www.jstor.org/stable/43818461>

³ Fairbank, John K., (1969). "China's Foreign Policy in Historical Perspective." *JSTOR: Foreign Affairs*, vol. 47, no. 3, 1969, pp. 449–463. Retrieved from: <https://doi.org/10.2307/20039389>

italiyalik savdogar Marko Polo bu davrda Xitoyga tashrif buyurdi va o'z tajribalarini hujjatlashtirib, mamlakat haqidagi Yevropadagi ma'lumotlarini oshirdi.

Xitoyning xalqaro munosabatlardagi tarixiy roli Min sulolasi davrida ham (milodiy 1368-1644-yillar) muhim voqealarga guvoh bo'ldi.⁴ Imperator Yongle hukmronligi davrida Xitoy admiral Chjen Xe boshchiligidagi ulkan dengiz ekspeditsiyalarini amalga oshirdi. Bu ekspeditsiyalar Afrikagacha yetib bordi, mahalliy rahbarlar bilan diplomatik aloqalarni rivojlantirdi va Xitoyning dengiz kuchlarini namoyish etdi. Biroq, imperator Yongle vafotidan so'ng, Xitoy o'z e'tiborini ichkariga qaratdi, asosan dengiz kuchlarini kengaytirishdan voz kechdi va o'zini dunyodan ajratib qo'ydi.

Xitoyning G'arb davlatlari bilan tarixiy munosabatlari 19-asrda sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Buyuk Britaniya bilan olib borilgan afyun urushlari (1839-1860-yillar) Xitoyning xalqaro munosabatlardagi obro'sini sezilarli darajada zaiflashtirdi.⁵ Bu mojarolar natijasida chet el kuchlariga ekstraterritorial huquqlar bergan va Xitoy suverenitetiga putur yetkazuvchi va uning bozorini G'arb manfaatlariga ochib beradigan tengsiz shartnomalar paydo bo'ldi. Xitoy tarixida zaif deb hisoblangan ushbu davr "Xo'rlik asri" ("Century of Humiliation") deb nomlandi.

20-asr boshlari Xitoyda siyosiy g'alayon va mafkuraviy harakatlar davri bo'ldi, xususan, 1911-yildagi Respublika inqilobi va 1949-yilda Xitoy Xalq Respublikasi (XXR) tashkil topishi bunga asosiy sabab bo'ladi.⁶ Rais Mao Szedun boshchiligida XXR sotsialistik va kommunistik mafkuralarni targ'ib qilish orqali xalqaro maydonda o'zini namoyon qilishga intildi. Sovuq urush davrida Xitoyning Sovet Ittifoqi tomonidan qo'llab-quvvatlanishi uning tashqi siyosatiga ta'sir ko'rsatdi, chunki u inqilobiy g'oyalarni tarqatishga va rivojlanayotgan mamlakatlardagi voqealarga ta'sir ko'rsatishga harakat qildi.

Biroq, Xitoyning xalqaro munosabatlari 1970-yillarning oxirida Deng Syaopingning ko'tarilishi bilan sezilarli buriilish yasadi.⁷ Dengning iqtisodiy islohotlari va "Ochilish" ("Opening Up") siyosati Xitoyni jahon iqtisodiyotiga integratsiyalash va G'arb davlatlari bilan munosabatlarini yaxshilashga qaratilgan edi. Bu Xitoy iqtisodiyotini liberallashtirishning boshlanishi va uning xalqaro savdo va investitsiyalarning asosiy ishtirokchisi sifatida paydo bo'lishining boshlanishi edi.

Xitoyning global kuch sifatida yuksalishi 21-asrning eng muhim geosiyosiy o'zgarishlaridan biridir.⁸ Xitoy o'zining jadal iqtisodiy o'sishi, harbiy modernizatsiyasi va xalqaro munosabatlardagi ta'sirining kuchayishi bilan mavjud xalqaro tartibni shakllantirishda asosiy o'yinchiga aylandi. Bu yuksalish global hamjamiyat uchun ham imkoniyatlar, ham muammolarni keltirib chiqaradi.

Xitoyning yuksalishining eng sezilarli ta'siridan biri uning iqtisodiy ta'siridir.⁹ Xitoy hozir dunyodagi ikkinchi yirik iqtisodiyot bo'lib, uning iqtisodiy rivojlanishi yuz millionlab odamlarni qashshoqlikdan qutqardi. Mamlakatning ulkan iste'mol bozori va uning ishlab chiqarish markazi sifatidagi roli uni global ta'minot zanjirlarining ajralmas qismiga aylantirdi. Bu iqtisodiy kuch

⁴ Felix Kuhn. (2021) "Much More Than Tribute: The Foreign Policy Instruments of the Ming Empire" *Journal of Chinese History* 中國歷史學刊, Volume 5, Issue 1, January 2021, pp. 59 – 82. Retrieved from: <https://doi.org/10.1017/jch.2020.43>

⁵ China – Foreign Relations, 1860s | Britannica

<https://www.britannica.com/place/China/Foreign-relations-in-the-1860s>

⁶ Feuerwerker, Albert (1976). "The Foreign Establishment in China in the Early Twentieth Century" .USA, U of M Center For Chinese Studies, 136 p.

⁷ Whiting Allen S., (1979). *Chinese Domestic Politics and Foreign Policy in the 1970s*. Center for Chinese Studies The University of Michigan, 97 p.

<https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/41833/9780472901814.pdf?sequence=1>

⁸ Zarkachi, Imam (2023). Geopolitical and Global Power Shift: The Economic, Military, and Political Rise of China in the 21st Century. *Journal of Chinese Interdisciplinary Studies*. Vol. 01, No 01, pp. 59-70.

⁹ Zhang Jun and Gui Lin (2009). The Impact of China's Economic Development on the Global Economy – A Review of Past Economic Literature. *China Economist*, Vol. 4, No. 1, 18 p. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1544655>

Xitoyga xalqaro savdo va sarmoyaviy bitimlarda yanada qulayroq shart-sharoitlarni muzokara qilish imkonini beruvchi ortib borayotgan siyosiy ta'sirini ko'rsatadi.

Xitoyning yuksalishi ham global siyosiy maydonda kuch dinamikasini qayta shakllanishiga olib keldi.¹⁰ Xitoy o'ziga ishongan va qat'iyatlik bilan borgan sari G'arb hukmronlik qiladigan dunyo tartibiga qarshi chiqmoqda. O'nlab yillar davomida Qo'shma Shtatlar liberal demokratik tamoyillarga asoslangan xalqaro normalar va institutlarni shakllantirib, hukmron global kuch bo'lib kelgan. Xitoyning yuksalishi avtoritarizmni davlat boshchiligidagi kapitalizm bilan birlashtirgan boshqaruvning muqobil modelini taqdim etadi. Ushbu muqobil model G'arbgga asoslangan izohga putur yetkazadi va mavjud xalqaro tartib uchun mafkuraviy qiyinchilik tug'diradi.

Xitoyning harbiy modernizatsiyasi uning yuksalishining yana bir jihati bo'lib, mavjud xalqaro tartib uchun muhim ta'sir ko'rsatadi.¹¹ Xitoy o'zining harbiy salohiyatiga, xususan, dengiz floti va raketa texnologiyalariga katta sarmoya kiritmoqda. Bu Yaponiya va Janubiy Koreya kabi mintaqaviy kuchlar hamda Qo'shma Shtatlar o'rtasida xavotir uyg'otmoqda. Xitoyning o'sib borayotgan harbiy qudrati an'anaviy ravishda AQSh harbiylari mavjud bo'lgan Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi status-kvoga qarshi turadi. Bu xavfsizlik raqobatining kuchayishiga olib keldi, mintaqa davlatlari Xitoyning yuksalishiga qarshi muvozanatni saqlashga harakat qilmoqda.

Xitoyning yuksalishi global boshqaruvga ham muhim ta'sir ko'rsatadi.¹² Ta'sir kuchayib borayotgan Xitoy Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Jahon Savdo Tashkiloti va Xalqaro Valyuta Jamg'armasi kabi xalqaro institutlarda ko'proq so'z o'tkazishga intilmoqda. Xitoyning o'sib borayotgan nufuzi Ikkinchi jahon urushidan keyingi davr manfaatlarini aks ettirish uchun ishlab chiqilgan ushbu institutlar ichidagi mavjud kuch dinamikasini shubha ostiga qo'yadi. Xitoyning ko'proq vakillik va ta'sirga bo'lgan talablari potensial ravishda ushbu institutlarning qayta tuzilishiga olib kelishi mumkin va bu ularni hozirgi global tartibning ko'proq vakiliga aylantirishi mumkin.

Bundan tashqari, Xitoyning yuksalishi, ayniqsa, Janubiy Xitoy dengizi va Hind-Tinch okeani kabi mintaqalarda geosiyosiy ta'sirga ega.¹³ Xitoyning Janubiy Xitoy dengizidagi hududiy da'volari va harbiy da'vosi qo'shni davlatlar, shuningdek, AQSh bilan keskinlikni kuchaytirdi. Qo'shma Shtatlar mintaqa uchun an'anaviy xavfsizlik kafolati bo'lib kelgan va Xitoyning yuksalishi uning hukmronligini shubha ostiga qo'yadi. Bu ikki kuch o'rtasida raqobat kuchayib, harbiy mojarolar yuzaga kelishi mumkin bo'lgan xavflarni keltirib chiqardi. Bundan tashqari, Xitoyning "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi, bir qancha qit'alarni qamrab olgan yirik infratuzilmani rivojlantirish loyihasi Xitoy uchun o'z ta'sirini kengaytirish va global miqyosda ta'sir doirasini kengaytirish yo'li sifatida qaralmoqda. Bu ba'zi mamlakatlarda Xitoyning neokolonializm niyatlari va salohiyati haqida xavotir uyg'otmoqda.

Xitoyning diplomatik sa'y-harakatlari uning xalqaro maydondagi ta'siriga sezilarli ta'sir ko'rsatayotganligini, ta'kidlash lozim.¹⁴ Mamlakatlar va tashkilotlar bilan faol hamkorlik qilib, Xitoy diplomatik tarmog'ini kengaytirdi va butun dunyo bo'ylab aloqalarini mustahkamlamoqda. Bu Xitoyga xalqaro qarorlarni qabul qilish jarayonlarida ko'proq ta'sir ko'rsatadi va unga global me'yorlar va siyosatlarni shakllantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, Xitoyning iqtisodiy nufuzi diplomatik ta'sirini kuchaytirishda muhim rol o'ynamoqda,

¹⁰ The Rise of China: Implications for Global Power Dynamics – Diplomacy Network, February 7, 2023

<https://diplomacynetwork.com/the-rise-of-china-implications-for-global-power-dynamics/>

¹¹ Lindsay Maizland, (2020). "China's Modernizing Military." Council on Foreign Relations. Retrieved from:

<https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-modernizing-military>

¹² Gerard Roland, (2021). "China's rise and its implications for International Relations and Northeast Asia". Asia and the Global Economy, Volume 1, Issue 2, pp.1-9. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.jaglobe.2021.100016>

¹³ Tony Tai-Ting Liu, (2018). "The Rise of China and Its Geopolitical Implications." Asian Politics Volume 23:1. China. Association for Asian Studies, pp.5-8.

¹⁴ China's Approach to Global Governance | Council on Foreign Relations

<https://www.cfr.org/china-global-governance/>

chunki u ko'plab mamlakatlar uchun asosiy savdo sherigi va sarmoya manbai bo'lib xizmat qiladi.

Biroq, Xitoyning o'sib borayotgan ta'siri xalqaro hamjamiyatda hayrat va xavotir uyg'otmoqda. Ba'zilar Xitoyning sabablarini shubha ostiga olib, uning kengayishi, xususan, hududiy nizolar va inson huquqlari masalalari bo'yicha xavotirlarni kuchaytirmoqda. Tanqidchilarning ta'kidlashicha, Xitoyning tashqi siyosat va iqtisodiy diplomatiyadagi qat'iyligi o'rnatilgan xalqaro tartibni buzishi mumkin.

MUHOKAMA

Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi o'rni, mamlakatning jahon miqyosida o'sib borayotgan ta'siri va qat'iyatini hisobga olgan holda, katta qiziqish va munozara mavzusidir. Ilmiy maqolaning muhokama qismida biz Xitoy tashqi siyosatining strategik maqsadlariga erishish va milliy manfaatlarini ilgari surishdagi samaradorligini zamonaviy xalqaro munosabatlar kontekstida baholaymiz.

Xitoyning tashqi siyosati yillar davomida sezilarli darajada o'zgarib bordi, bu uning yuksalayotgan iqtisodiy va harbiy kuch sifatidagi o'zgaruvchan rolini aks ettiradi. Mamlakat xalqaro munosabatlarga ko'p qirrali yondashuvni qo'llagan bo'lib, u o'z milliy manfaatlarini ilgari surish va jahon miqyosidagi nufuzini oshirishga qaratilgan diplomatik, iqtisodiy va xavfsizlik tashabbuslarini o'z ichiga oladi. Xitoy tashqi siyosatining samaradorligini baholashda bir qancha asosiy jihatlarni hisobga olish kerak.

Iqtisodiy diplomatiya: Xitoy tashqi siyosati strategiyasining markaziy ustunlaridan biri iqtisodiy diplomatiya bo'lib, bu mamlakatning global ta'sirini kengaytirish va iqtisodiy manfaatlarini ilgari surishda muhim rol o'ynadi. Xitoyning savdo-sotiqni kengaytirish va sarmoya kiritishga alohida e'tibor qaratilishi unga dunyo mamlakatlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish imkonini berdi va o'zini global iqtisodiyotning asosiy o'yinchisi sifatida ko'rsatdi. 2013-yilda o'z faoliyatini boshlangan "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi Xitoyning Osiyo, Afrika va Yevropa bo'ylab ulanish va infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan ulkan iqtisodiy targ'ibot strategiyasining namunasidir.

Samaradorlik nuqtai nazaridan, Xitoyning iqtisodiy diplomatiyasi bozorga kirishni kengaytirish, asosiy resurslardan foydalanishni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni oshirish nuqtai nazaridan sezilarli natijalar berdi. "Bir makon, bir yo'l", xususan, ishtirokchi mamlakatlarda infratuzilmani rivojlantirishga yordam berdi va Xitoyning strategik mintaqalarda ta'sirini kuchaytirdi. Biroq, Xitoyning "qarz tuzog'i" diplomatiyasi amaliyoti haqida tanqidlar ko'tarilmoqda, bu yerda qabul qiluvchi davlatlar barqaror bo'lmagan infratuzilma loyihalari tufayli Xitoy kreditorlaridan katta qarzga ega bo'lib qolayotganligi tashvishli holatdir.

Bundan tashqari, Xitoyning savdo siyosati Amerika Qo'shma Shtatlari va Yevropa Ittifoqi kabi yirik savdo hamkorlarining orqaga surilishiga duch keldi, bu esa savdo keskinliklari va kelishmovchiliklarga olib kelmoqda. Xitoyning intellektual mulk huquqlarini himoya qilish, bozorga kirishni cheklash va mahalliy sanoat uchun davlat subsidiyalariga yondashuvi savdo muzokaralarida tortishuvlarga sabab bo'lmoqda. Xitoyning iqtisodiy diplomatiyasi o'zining global ta'sirini kengaytirib, iqtisodiy ta'sirini kuchaytirgan bo'lsa-da, savdo nomutanosibligini bartaraf etish va xalqaro bozorlarda adolatli raqobatni ta'minlashda muammolar saqlanib qolmoqda.

Xavfsizlik va mudofaa siyosati: Xitoyning xavfsizlik va mudofaa siyosati ham uning tashqi aloqalarini shakllantirish va milliy manfaatlarini ilgari surishda muhim rol o'ynaydi. Harbiy kuchga aylangan Xitoy qurolli kuchlarini modernizatsiya qilishga, mudofaa qobiliyatini oshirishga va Janubiy Xitoy dengizi va Tayvan kabi mintaqalarda hududiy da'volarini ilgari surishga intilmoqda. Xitoyning harbiy ekspansiyasi va qat'iy pozitsiyasi qo'shni davlatlar va yirik davlatlar o'rtasida xavotirlarni keltirib chiqarayotganligi, bu esa mintaqaviy taranglik va xavfsizlik dilemmalariga olib kelmoqda.

Samaradorlik nuqtai nazaridan, Xitoyning xavfsizlik siyosati mamlakatga o'z suverenitetini himoya qilish, dengiz manfaatlarini himoya qilish va strategik mintaqalarda kuchni loyihalash imkonini beradi. Xitoyning harbiylarni modernizatsiya qilish harakatlari uning oldini olish qobiliyatini kuchaytirmoqda va xavfsizlikka tahdidlarga javob berish qobiliyatini oshirmoqda. Biroq, Xitoyning hududiy nizolardagi qat'iy xatti-harakati mintaqaviy ishtirokchilarning noroziligiga sabab bo'ldi va diplomatik munosabatlarni keskinlashtirdi.

Bundan tashqari, Xitoyning xalqaro tinchlikparvar missiyalar va xavfsizlik sohasida hamkorlik tashabbuslarida ishtirok etishi uning global barqarorlik va mojarolarni hal etishga sodiqligini namoyish etdi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining tinchlikparvar operatsiyalariga qo'shinlarni qo'shish va xavfsizlik bo'yicha ko'p tomonlama muloqotlarda ishtirok etish orqali Xitoy o'zini xalqaro xavfsizlik arxitekturasida mas'uliyatli manfaatdor tomon sifatida ko'rsatishga intildi. Biroq Xitoyning avtoritar rejimlarni qo'llab-quvvatlashi, mojaro zonalariga qurol sotishi va harbiy faoliyatda shaffoflikning yo'qligi haqida xavotirlar saqlanib qolmoqda.

Mintaqaviy ta'sir va diplomatik hamkorlik: Xitoyning mintaqaviy ta'siri va diplomatik faolligi qo'shni davlatlar bilan yaqinroq aloqalarni rivojlantirish, mintaqaviy hamkorlikni kengaytirish va mintaqaviy dinamikani o'z foydasiga shakllantirishga qaratilgan tashqi siyosat strategiyasining asosiy tarkibiy qismi bo'ldi. Shanxay hamkorlik tashkiloti (ShHT), Osiyo infratuzilma sarmoyalari banki (AIIB) va Mintaqaviy keng qamrovli iqtisodiy sheriklik (RCEP) kabi tashabbuslar orqali Xitoy Osiyoda o'z ishtirokini rivojlantirishga va mintaqaviy ishlarda o'z ta'sirini mustahkamlashga intildi.

Samaradorlik nuqtai nazaridan Xitoyning mintaqaviy diplomatiyasi mamlakatga o'z ta'sir doirasini kengaytirish, iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish va qo'shni davlatlar bilan strategik sheriklik munosabatlarini rivojlantirish imkonini berdi. Xitoyning Janubi-Sharqiy Osiyo davlatlari bilan "Bir makon, bir yo'l" forumi va Lankan-Mekong hamkorlik mexanizmi kabi platformalar orqali hamkorligi infratuzilmani rivojlantirish, savdo-sotiqni rag'batlantirish va odamlar o'rtasidagi almashinuvni osonlashtirdi. Bundan tashqari, Xitoyning mintaqaviy ko'p tomonlama tashkilotlardagi ishtiroki uning diplomatik mavqei oshirdi va yetakchilik roli uchun imkoniyatlar yaratdi.

Biroq, Xitoyning mintaqaviy ta'siri Xitoyning yuksalishini muvozanatlash va mintaqada o'z manfaatlarini himoya qilishga intilayotgan AQSh, Yaponiya va Hindiston kabi raqobatdosh kuchlar tomonidan ham qiyinchiliklarga duch keldi. Hududiy nizolar, tarixiy e'tirozlar va geosiyosiy raqobat tufayli yuzaga kelgan keskinliklar Xitoyning qo'shni davlatlar bilan ishonch va hamkorlik o'rnatish borasidagi sa'y-harakatlarini murakkablashtirdi. Qolaversa, Xitoyning Janubiy Xitoy dengizi muammosi kabi mintaqaviy bahslarda qat'iyligi haqidagi xavotirlar asosiy hamkorlar bilan munosabatlarni keskinlashtirdi va Xitoyning uzoq muddatli niyatlari haqida savollar tug'dirdi.

Umumiy baholash: Xitoy tashqi siyosatining strategik maqsadlariga erishish va milliy manfaatlarini jahon miqyosida ilgari surishdagi samaradorligini baholashda bir qancha muhim xulosalar chiqarish mumkin. Xitoyning iqtisodiy diplomatiyasi bozorga kirishni kengaytirish, resurslarni ta'minlash va "Bir makon, bir yo'l" kabi tashabbuslar orqali global ta'sirni kuchaytirishda muvaffaqiyatli bo'ldi. Biroq, savdo nomutanosibliklarini bartaraf etish, asosiy savdo hamkorlari bilan kelishmovchiliklarni hal qilish va qabul qiluvchi mamlakatlar uchun barqaror rivojlanish natijalarini ta'minlash bo'yicha muammolar saqlanib qolmoqda.

Xuddi shunday, Xitoyning xavfsizlik siyosati mamlakat suverenitetini himoya qilish, mintaqaviy qudratni loyihalash va xalqaro tinchlikni saqlash sa'y-harakatlariga hissa qo'shish imkonini berdi. Shunga qaramay, Xitoyning hududiy nizolardagi qat'iy xatti-harakatlari, harbiy faoliyatda shaffoflik yo'qligi va avtoritar rejimlarni qo'llab-quvvatlashi haqida xavotirlar saqlanib qolmoqda. Xavfsizlik manfaatlarini diplomatik aloqalar bilan muvozanatlash Xitoy uchun murakkab mintaqaviy dinamikani yo'lga qo'yish va qo'shni davlatlar bilan ishonchni mustahkamlash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, Xitoy savdo, xavfsizlik va mintaqaviy ta'sir kabi sohalarda tashqi siyosat tashabbuslari orqali o'z milliy manfaatlarini ilgari surish yo'lida sezilarli muvaffaqiyatlarga erishgan bo'lsa-da, ehtiyotkor boshqaruvni talab qiladigan muammolar va tanqidlarga ham duch kelmoqda. Iqtisodiy hamkorlikni xavfsizlik masalalarida mas'uliyatli xatti-harakatlar va mintaqaviy masalalarda konstruktiv diplomatiya bilan uyg'unlashtirgan muvozanatli yondashuvni qo'llash orqali Xitoy xalqaro barqarorlik va farovonlikka ijobiy hissa qo'shadigan hurmatli kuch sifatida global obro'sini oshirishi mumkin.

XULOSA

Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi o'rni katta ahamiyatga ega va murakkab mavzudir. Ushbu tadqiqot Xitoyning global maydondagi rolining turli o'lchovlarini o'rganish va tahlil qilishga va uning mavjud xalqaro tartib uchun ta'siri haqida xulosa chiqarishga harakat qildi. Ushbu tadqiqot natijalari Xitoyning o'sib borayotgan ta'siri va uning hozirgi xalqaro tizimga ta'sirini tushunish uchun muhim ahamiyatga ega.

Birinchi navbatda, ushbu tadqiqot Xitoyning global kuch sifatida yuksalishi mavjud xalqaro tartib uchun muhim ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Xitoy o'zining iqtisodiy, siyosiy va harbiy ta'sirini kengaytirishda davom etar ekan, u global boshqaruvni shakllantirish va qarorlar qabul qilishda G'arb kuchlarining an'anaviy hukmronligiga qarshi chiqmoqda. Bu kuchlar muvozanatining o'zgarishiga olib keldi va Ikkinchi Jahon urushi tugaganidan beri mavjud bo'lgan liberal xalqaro tartibning kelajagi haqida savollar tug'dirdi.

Qolaversa, Xitoyning o'z milliy manfaatlarini ta'minlashdagi qat'iyatliligi boshqa yirik davlatlar, xususan, Qo'shma Shtatlar bilan ziddiyatga olib kelmoqda. Bu xalqaro munosabatlarda yanada raqobatbardosh va ba'zan qarama-qarshilik dinamikasini paydo qilib, global barqarorlik va xavfsizlikka ta'sir ko'rsatmoqda. Xitoyning yuksalishi, shuningdek, uning inson huquqlari, ekologik barqarorlik va qonun ustuvorligiga ta'siri haqida xavotirlarga sabab bo'layotganligi uning ta'siri dunyoning turli mintaqalarida kuchayib borayotganligi bilan belgilanadi.

Ushbu xulosalar asosida Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlardagi o'rni katta ahamiyatga ega ekanligi ayon bo'ladi. Uning global kuch sifatida yuksalishi mavjud xalqaro tartib uchun chuqur oqibatlarga olib kelmoqda va xalqaro hamjamiyat uchun ham muammolar, ham imkoniyatlar yaratmoqda. Shu sababli, Xitoyning yuksalishining kengroq ahamiyati haqida fikr yuritish va keyingi tadqiqotlar va siyosat tavsiyalari uchun potensial sohalarni ko'rib chiqish muhimdir.

Siyosiy tavsiyalar nuqtai nazaridan, xalqaro hamjamiyat Xitoy bilan hamkorlik va muloqotni rivojlantirish, shu bilan birga kelishmovchilik va raqobat sohasini ko'rib chiqish yo'llarini topishi kerakligi aniq. Bu Xitoyning global kuch sifatida yuksalishi bilan bog'liq imkoniyatlar va muammolarni hisobga oladigan nozik yondashuvni talab qiladi.

Bundan tashqari, siyosatchilar uchun Xitoyning global boshqaruv uchun yuksalishi oqibatlarini ko'rib chiqish va xalqaro tizimda kuchlar taqsimotining o'zgarishini yaxshiroq aks ettirish uchun xalqaro institutlarni isloh qilish ustida ishlash muhimdir. Bu mavjud xalqaro tartibning dolzarbligi va global muammolarni hal qilishda samarali bo'lishini ta'minlash uchun muhim bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi o'rnini katta ahamiyatga ega va murakkab mavzudir. Xitoy global kuch sifatida yuksalishda davom etar ekan, uning mavjud xalqaro tartib uchun ta'sirini tushunish va o'sib borayotgan ta'sirini boshqarish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqish juda muhimdir. Xitoyning zamonaviy xalqaro munosabatlar tizimidagi ta'siri kuchayishi bilan bog'liq muammolar va imkoniyatlarni o'rganib borish orqali u bilan munosabatlarda manfaatli yo'nalishlarni topish va boyitish imkonlarini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. China's Approach to Global Governance | Council on Foreign Relations <https://www.cfr.org/china-global-governance/>
2. China – Foreign Relations, 1860s | Britannica <https://www.britannica.com/place/China/Foreign-relations-in-the-1860s>
3. Fairbank, John K., (1969). "China's Foreign Policy in Historical Perspective." JSTOR: Foreign Affairs, vol. 47, no. 3, 1969, pp. 449–463. Retrieved from: <https://doi.org/10.2307/20039389>
4. Felix Kuhn, (2021). "Much More Than Tribute: The Foreign Policy Instruments of the Ming Empire" Journal of Chinese History 中國歷史學刊, Volume 5, Issue 1, January 2021, pp. 59 – 82. Retrieved from: <https://doi.org/10.1017/jch.2020.43>
5. Feuerwerker A., (1976). "The Foreign Establishment in China in the Early Twentieth Century". USA, U of M Center For Chinese Studies.
6. Fong Adam C., (2014). "“Together They Might Make Trouble’: Cross-Cultural Interactions in Tang Dynasty Guangzhou, 618-907 C.E.” JSTOR: Journal of World History, vol. 25, no. 4, pp. 475–492.
7. Gerard Roland, (2021). "China's rise and its implications for International Relations and Northeast Asia". Asia and the Global Economy, Volume 1, Issue 2, July 2021. Retrieved from: <https://doi.org/10.1016/j.aglobe.2021.100016>
8. Lindsay Maizland, (2020). "China's Modernizing Military." Council on Foreign Relations. Retrieved from: <https://www.cfr.org/backgroundunder/chinas-modernizing-military>
9. Ringmar, E., (2019). History of International Relations: A Non-European Perspective. Cambridge, UK: Open Book Publishers.
10. The Rise of China: Implications for Global Power Dynamics – Diplomacy Network, February 7, 2023 <https://diplomacynetwork.com/the-rise-of-china-implications-for-global-power-dynamics/>
11. Tony Tai-Ting Liu, (2018). "The Rise of China and Its Geopolitical Implications." Asian Politics Volume 23:1 (Spring 2018). China. Association for Asian Studies.
12. Whiting Allen S., (1979). Chinese Domestic Politics and Foreign Policy in the 1970s. Center for Chinese Studies The University of Michigan. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/41833/9780472901814.pdf?sequence=1>
13. Zarkachi I., (2023). Geopolitical and Global Power Shift: The Economic, Military, and Political Rise of China in the 21st Century. Journal of Chinese Interdisciplinary Studies. Vol. 01, No 01, pp. 59-70.
14. Zhang Jun and Gui Lin (2009). The Impact of China's Economic Development on the Global Economy – A Review of Past Economic Literature. China Economist, Vol. 4, No. 1. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1544655>